

Frank 't Hart: Geen LOI alstublieft!

'There is nothing so unequal as the equal treatment of unequals.'

Het is ongebruikelijk om *Moer* te openen met een Engelse tekst, maar bovenstaand citaat uit *The one minute manager* van Kenneth Blanchard & Spencer Johnson is te mooi om te vertalen. De Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs koos het als motto voor haar tweede nota *De Tweede Fase vernieuwt*.

De Stuurgroep legt hiermee de vinger op een zere plek in ons onderwijs. Vaak zitten er in mijn klassen (klas 1 tot 6 in het voortgezet onderwijs) 30 of 33 leerlingen, die allemaal hetzelfde programma volgen. Natuurlijk differentiër ik. Onze basisvormingsmethode biedt daartoe zelfs tamelijk goede mogelijkheden. Ik ben er echter van overtuigd dat ik onvoldoende rekening houd met de individuele leercapaciteiten van mijn leerlingen. En natuurlijk volgt iedereen (ik voorop!) het tempo van de middelmaat. Maar niemand is gemiddeld.

Het spreekt me bijzonder aan dat in de plannen voor het tweede-faseonderwijs het individu *uitgangspunt* is. In de nieuwe opzet dragen leerlingen zelf (een deel van de) verantwoordelijkheid voor hun individuele leerweg. Zo'n systeem past natuurlijk ook helemaal in de geïndividualiseerde jaren negentig. (De Basisvorming loopt wat dat betreft eigenlijk twintig jaar achter en had in de jaren zeventig moeten worden ingevoerd.) Mijn leerlingen schrikken er wel wat voor terug, maar een aantal van hen ziet ook duidelijk de voordelen: je hoeft je niet meer te vervelen bij onderdelen die je al beheerst (spelling!); je kunt leren op de momenten dat het jou schikt; er is meer individuele aandacht van je docent. Het gevaar is natuurlijk dat je jezelf overschat, of jezelf niet genoeg kunt motiveren om aan de slag te gaan.

Afgaand op de experimenten op mijn school hoeven we ons daar niet echt druk over te maken. Mijn collega's en ik worden aangenaam verrast door het enthousiasme waarmee leerlingen lezen en werkstukken maken.

Hierbij past wel een kanttekening. Op dit moment experimenteren we met 'leuke' vakonderdelen. We zoeken er een video bij, regelen een excursie en volgen de leerlingen op de voet. De lessen wijken zo sterk af van het geijkte patroon, dat iedereen er alleen daarom al voor warmloopt. Zoiets staat de Stuurgroep natuurlijk ook voor ogen, wanneer zij de vernieuwing 'een verademing' (p. 4) noemt, en stelt dat de school 'vanzelf in een studiehuis verandert' (p. 9, cursivering F'tH). Ik vraag me echter af of de motivatie van leerlingen en docenten net zo groot blijft, als het gehele programma in de nieuwe vorm wordt aangeboden.

Het programma wordt dan immers ook zwaarder. Volgens de Stuurgroep is dat een goede ontwikkeling: schoolverlaters zijn nu slecht voorbereid op de HBO- of universitaire studies. Dat mag zo zijn, maar op zich een verzwaarde Tweede Fase biedt geen oplossing. 't Lijkt me dat het probleem slechts wordt verschoven (sommigen zullen zeggen: teruggeschoven) naar het voortgezet onderwijs. Eerlijk gezegd verwacht ik dat de selectie strenger wordt: het aantal HAVO- en VWO-leerlingen zal afnemen. Ik weet dat veel docenten daar al jaren om roepen. Maar is het ook wat de Stuurgroep voor ogen staat?

Individueel onderwijs staat niet gelijk aan effectief onderwijs. De Stuurgroep ziet dat in. Het hoofdstuk 'De studielast' beschrijft hoe leerlingen steeds meer 'leerfuncties' in de hand moeten gaan houden. Dit heet 'actief leren' (p. 64). Voor mij betekent het dat leerlingen niet alleen zelfstandig aan een opdracht werken, maar ook verantwoordelijk zijn voor de manier waarop ze die opdracht uitvoeren en daarin keuzes (kunnen) maken.

Zulk onderwijs is alleen mogelijk wanneer de opdrachten voldoende ruim worden geformuleerd. De opdracht moet 'uitdagend' zijn, heet dat tegenwoordig. 't Liefst werk ik als docent dan met leerlingen die gemotiveerd zijn en bewust voor een vakonderdeel gekozen hebben. Persoonlijk verheugde ik mij op

lessenseries (of 'modules') als *literatuur en verfilming, debatteren, journalistiek schrijven of ridderromans*. Er is voldoende tijd voor zulke 'uitstapjes', lijkt me. Van de totale studiebelasting in de jaren 4, 5 en 6 van het vwo heeft de Stuurgroep 10 procent gereserveerd voor Nederlands; in de laatste twee jaren van het HAVO is dat zelfs 12½ procent.

Tot mijn spijt heeft de Stuurgroep echter gemeend dat ons vak uitsluitend basiselementen bevat. De docent Nederlands moet een soort 'Basisvorming Tweede Fase' verzorgen, althans zo interpreteer ik het rapport *De Tweede Fase vernieuwt*. Het vak Nederlands is volledig in het gemeenschappelijk deel ondergebracht. Dit algemene deel heeft 'vooral een algemeen vormende functie die van belang is voor een goed maatschappelijk functioneren en voor kansen op succes in het vervolgonderwijs' (p. 26). Met andere woorden: wij mogen de leerlingen bijbrengen hoe je de toelichting bij een aangiftebiljet leest en hoe je studeert. Maar daarmee ziet de Stuurgroep over het hoofd, dat het vak naast een 'algemeen vormende functie' ook nog een eigen gezicht heeft. Bepaalde onderdelen zijn niet algemeen vormend, maar wel bijzonder interessant. Ik verwijs naar mijn bovengenoemde parade-paardjes. En om nog even terug te komen op de 'kansen op succes in het vervolgonderwijs': hoe is het mogelijk dat een leerling die kiest voor het profiel 'natuur en techniek' precies hetzelfde Nederlands volgt als de leerling die examen doet in het profiel 'cultuur en maatschappij'?

Op deze manier worden docenten Nederlands niet gestimuleerd om van de gebaande paden af te wijken.

Misschien kunnen de voorstellen van de CVEN uit 1991 een inhoudelijke vernieuwing stimuleren. De commissie Braet pleitte voor examens die een behoorlijke aanpassing van het onderwijs impliceren, bijvoorbeeld op het gebied van spreken en luisteren, en samenvatten. Hopelijk neemt de vakontwikkelgroep Nederlands (die de inhoud van het vak in de Tweede Fase zal vaststellen) de CVEN-voorstellen als *uitgangspunt*.

De vernieuwing zal echter vooral afhangen van de werkvormen die we in de Tweede Fase gaan hanteren om actief leren te bevorderen.

'Lees nu hoofdstuk 3 door en maak de opgaven. De antwoordvellen kun je daarna bij mij komen halen,' is *niet* de juiste aanpak. De rol van de docent die tempo, volgorde en niveau bepaalt, is dan overgenomen door het boek. De leerling blijft *volgen*.

Steeds meer kom ik tot de conclusie dat basisvormingmethodes aan dit manco lijden. Op school gebruiken wij *Nieuw Nederlands*. Het boek is zo overzichtelijk en bevat zoveel uitleg, dat ik mijn klassikale instructie vaak tot een minimum beperk. Daar ben ik erg blij mee; ik kan nu in de klas rondlopen en individueel helpen. De zelfstandigheid van mijn leerlingen is echter niet noemenswaardig vergroot: zonder boek zijn ze nergens. We zullen onze leerlingen daarom af en toe in het diepe moeten sturen. Ik denk aan een opdracht als: 'Wat is de meest gelezen schrijver onder brugklassers? Lever binnen twee weken je antwoord in, waarbij je in een verslag beschrijft hoe je te werk bent gegaan.'

Dit type opdracht – een open vraag, waarbij de weg naar de oplossing *niet* (of niet volledig) wordt gegeven – zal een vaste plek moeten krijgen in het tweede-faseonderwijs. Alleen dan kunnen we spreken van actief leren.

We moeten afwachten hoe de vakontwikkelgroep het actief leren denkt in te vullen. De belangrijkste rol is echter weggelegd voor de uitgeverijen. Hun methodes, die vanaf 1996 worden ontwikkeld, zullen toch voornamelijk bepalen hoe docenten lesgeven. Ik pleit ervoor dat ze geen 'LOI-cursussen' op de markt brengen, maar boeken met 'uitdagende' opdrachten, waarin een belangrijke rol is weggelegd voor de docent als begeleider en gewijzer.

Literatuur

Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs, *De Tweede Fase vernieuwt. Scharnier tussen basisvorming en hoger onderwijs* (deel 2), Den Haag, 1994.